

Le peuple s'avance. Over het volkslied als literaire locus van politiek

Aukje van Rooden

De eerste indruk van het oeuvre van de filosoof Jean-Luc Nancy is die van een enorme veelzijdigheid aan onderwerpen. Nancy lijkt zich met evenveel gemak uit te laten over de grondslagen van het nazisme en de aporie van de hedendaagse politiek als over christelijke schilderkunst en moderne dans. Deze veelzijdigheid is in zekere zin echter een oppervlakte-effect van een constante en consistente onderliggende denkstructuur die gevormd wordt door de verbinding van twee centrale thema's, die van het politieke en het esthetische. Of, meer specifiek, de vraag naar de gemeenschap en die naar de vormgeving of de creatie ervan. Deze verbinding zal hier bekeken worden aan de hand van Nancy's visie op de vormgeving van de democratie, die volgens hem een noodzakelijk en onvermijdelijk beroep moet doen op de literatuur.

Politiek en literatuur

Dit beroep vanuit de politiek op de literatuur wordt door Nancy op vele plaatsen uitgewerkt, maar komt misschien nog het meest direct tot uiting in een uitspraak in een van zijn eerste grote werken, *La communauté désœuvrée* – de ontwerkte gemeenschap. Deze uitspraak kan dan ook als een leidraad van zijn denken worden gezien:

De gemeenschap vertoont in haar eindeloze weerstand tegen alles wat haar wil voltooien, een niet te onderdrukken politieke eis, en [...] deze politieke eis vereist op zijn beurt zoiets als 'literatuur', de inscriptie van onze eindeloze weerstand (Nancy, 1990, 198).¹

Wat Nancy hier 'gemeenschap' noemt, maar wat door hem later vooral wordt aangeduid als 'samen-zijn' of 'met-zijn', heeft geen betrekking op een staatsvorm of andersoortige politieke constellatie, maar op een onbepaald, 'naakt' samenzijn in de wereld, op een zekere plaats en een zeker moment. Nancy's notie van gemeenschap verwijst naar ons loutere samenzijn, zonder dat dit onder een bepaalde noemer is gebracht of een bepaalde structuur heeft verkregen. Net als Heidegger gaat het Nancy uiteindelijk om niets anders dan de dagelijkse evidentie van het *er zijn*, een evidentie die zich volgens Nancy door alles heen opdringt, zoals hij het later in *Être singulier pluriel* formuleert: 'De gemeenschap is naakt, maar gebiedend.' (Nancy, 1996, 56).² Een van de belangrijkste kenmerken van de gemeenschap zoals Nancy haar opvat, blijktens het eerdere citaat uit *de ontwerkte gemeenschap*, is dat ze weerstand biedt tegen alles wat haar wil voltooien, tegen alle pogingen en bewegingen die zeggen dat ze

zo wel 'af' is. De gemeenschap is volgens hem iets wat altijd maar doorgaat of juist steeds opnieuw begint, iets wat zich steeds onttrekt en nooit een definitief eindstadium bereikt, bijvoorbeeld in een bepaald systeem.

Het is deze dynamiek van de gemeenschap die een politieke eis te kennen geeft. Deze eis heeft betrekking op een aspect dat ik al eerder noemde en betreft de eis om de vormgeving van de gemeenschap ter discussie te stellen. Want als de gemeenschap nooit een bepaald eindstadium bereikt, nooit een bepaalde permanente vorm aanneemt, kan zij dan überhaupt nog vormgegeven worden? Dat het hier een *politieke* eis betreft heeft, gezien Nancy's notie van gemeenschap, minder te maken met de staatkundige inrichting van de gemeenschap dan met het feit dat het hierbij om de vormgeving van een *samen*-leven gaat. Precies met deze vormgeving is volgens Nancy de literatuur onlosmakelijk verstrengeld, aangezien de politiek 'zoiets als "literatuur"' vereist. Deze 'literatuur' kan geen literatuur in de gangbare betekenis van het woord zijn – gezien de aanhalingstekens en de formulering 'zoiets als...' – maar iets dat we bij gebrek aan een betere term 'literair' zouden kunnen noemen.

Wat is nu dit literaire? Dit blijkt, volgens de laatste zin van het citaat, niets anders te zijn dan wat Nancy eerder als het belangrijkste kenmerk van de gemeenschap aanmerkte, namelijk de eindeloze weerstand tegen voltooiing. Het literaire is volgens Nancy dus weerstand tegen voltooiing. Maar hoe komt Nancy op deze gedachte? Hier baseert hij zich deels op de esthetica van de vroege Romantiek en geeft aan dat de kern van literatuur niet ligt in een bepaald eindproduct, maar in de eindeloze productiviteit. Omdat deze productiviteit eindeloos is, steeds hernomen wordt, verzet literatuur zich tegen elke vorm van voltooiing – ja is ze in zekere zin zelfs het tegendeel van voltooiing. Wanneer Nancy stelt dat de gemeenschap een beroep moet doen op literatuur, wil hij daarmee aangeven dat ook de gemeenschap niet een einddoel of definitieve vorm heeft, maar – net als literatuur – een eindeloze vorming is.

Deze eis of het appèl vanuit de gemeenschap aan de literatuur laat zich het best onderzoeken in een democratie, aangezien de politieke eis die aan literatuur gesteld wordt zich hierin het duidelijkst voordoet. We zullen dit doen aan de hand van een fenomeen dat zelden object van filosofische reflectie is en ook in de literatuurtheorie over het algemeen wordt vermeden: het *volkslied*.

Democratie en zelfvormgeving

Aangezien in een democratie het volk regeert, en daarin soeverein is, stellen we ons hiermee niet zozeer de vraag hoe we het volk moeten vormgeven, maar vooral hoe het volk *zichzelf* moet vormgeven. Dat het volk in een democratie soeverein is, betekent dat het aan niets anders onderworpen is dan aan zichzelf. Elke vormgeving is daarmee een zelfvormgeving, zoals elke wettelijke bepaling een zelfwetgeving is. De vraag is dus: welke vorm moeten wij onszelf geven willen we een soeverein, democratisch volk zijn? Een van de manieren waarop een volk zichzelf vormgeeft is door middel van een volkslied.³ Nu kan het volkslied op vele verschillende manieren worden opgevat, waarbij ruwweg een onderscheid gemaakt kan worden tussen liederen die populair zijn onder het volk en van generatie op generatie worden doorgegeven, en liederen die dienen als staatkundig symbool en zodoende deel uitmaken van een staatkundig verband. Het is deze laatste soort waar we ons hier op zullen richten, aangezien deze onlosmakelijk verbonden is met het volk als democratische *agens*, dat wil zeggen als soeverein heersende eenheid.

Historisch gezien zou men kunnen zeggen dat het volkslied *par excellence* het Franse *Le chant du départ* (muziek Méhul; tekst Chénier) is. Dit lied uit 1794 vormde het officiële

volkslied van de Franse republiek en wordt ook wel het ‘tweede volkslied’ van Frankrijk genoemd (terwijl het dus in feite het eerste was).⁴ Als strijdlid van de Franse Revolutie heeft het het ontstaan begeleid van wat in zekere zin het eerste moderne Europese soevereine volk was. *Le Chant du départ* is door Nancy geanalyseerd in een tekst uit 2002 die is opgenomen in de conferentiebundel *La démocratie à venir. Autour de Jacques Derrida* (Galilée).⁵ Nancy’s tekst heeft als titel een notenbalk met een fragment uit *Le chant du départ*, omdat de ‘essentie’ van het volkslied volgens hem niet gelegen is in de tekst – en dus de titel –, maar in de *muziek*. Op deze muzikaliteit kom ik nog terug.

Het lied is opgebouwd uit zeven coupletten, waarin steeds een ander individu of groep individuen aan het woord is die hun geliefde moed toewensen op het slagveld. Uit deze opzet kunnen we alvast afleiden dat het gehele volk, in al zijn gelederen, zich vertegenwoordigd zou moeten weten door de soldaten die uit naam van het Franse volk de Republiek tot stand brengen. Maar hoe wordt dit volk verder gepresenteerd, behalve als veelvoudig en eensgezind? Om deze vraag te beantwoorden zal ik allereerst naar de tekst van het lied kijken om zo aan te geven dat het bij de presentatie van een volk volgens Nancy niet om de tekst gaat. De eigenschappen die in de tekst aan dit volk worden toegekend zijn, niet geheel verassend, in meer of minder openlijke bewoordingen, die van vrijheid, gelijkheid en broederschap. Het volk, zo brengt het lied ten gehore, dient zich te bevrijden uit de ketenen van de tirannieke monarchie, zich dapper en onbevreesd op het slagveld te begeven en bereid zijn te sterven ter ere en meerdere glorie van de republiek.⁶

Hoezeer de eigenschappen van vrijheid, gelijkheid en broederschap in de loop der tijd ook versmolten zijn geraakt met de notie van democratie, in feite zou men moeten zeggen dat de meest wezenlijke eigenschap van het democratische volk een heel andere is, namelijk het feit *dat het geen eigenschappen heeft*. De democratie als politieke orde is in beginsel namelijk gebaseerd op de volledige identiteitsloosheid en kenmerkloosheid van de machthebber. Waar de macht in een monarchie, aristocratie of oligarchie wordt toegekend op basis van herkomst, klasse, rijkdom of kennis, gaat het democratisch stelsel uit van het beginsel dat *iedereen* de plaats van de macht mag innemen. De volksvertegenwoordiger hoeft met andere woorden geen enkele specifieke identiteit of eigenschap te hebben, een principe dat Lefort ertoe gebracht heeft de plaats van de macht als ‘leeg’ te omschrijven.⁷ Democratie, zo kunnen we dan ook concluderen, is gebaseerd op een principiële afwezigheid van een fundament.⁸

Le peuple s’avance

De essentie van het Franse volk is daarom misschien niet zozeer te vinden in de loftuigen over de moed van de soldaten of de nobelheid van de Revolutie, maar op een heel andere plek, te weten in de uitspraak die net aan het refrein voorafgaat en luidt: ‘*Le Peuple souverain s’avance*’. Als een motto, een *exerque*, ontvouwt deze uitspraak naar mijn idee het principe van de democratie als zodanig. Bovendien zullen we zien dat in deze uitspraak precies de reden gelegen is waarom democratie noodzakelijkerwijs een verbinding moet aangaan met de literatuur. Hoe moeten we deze regel nu opvatten? Door de meerduidigheid van het Franse *s’avancer* betekent *le Peuple souverain s’avance* zowel dat het soevereine volk oprukt, de monarchie onder de voet loopt en voort marcheert – hetgeen wordt ondersteund door het militaire slagwerk dat bij het uitspreken van deze zin wordt ingezet – , als ook dat het zichzelf presenteert, naar voren schuift, voor het voetlicht brengt.

Deze tweede betekenis van het zichzelf presenteren wijst op een belangrijke dubbelheid die mede samenhangt met het feit dat het hier een wederkerend werkwoord betreft. Zo is er bij iemand die *zich* wast in zekere zin in één persoon sprake van iemand die wast en iemand die

gewassen wordt. Maar er komt bij 'zich presenteren' nog iets bij. Een volk dat zichzelf presenteert is op paradoxale wijze een volk dat al moet bestaan om iets te kunnen presenteren en tegelijk een volk dat in de act van presentie voor het eerst gepresenteerd wordt.⁹ Er is met andere woorden een groep mensen die zichzelf als volk presenteert, maar daar niet volledig mee kan samenvallen omdat dit volk zowel het gepresenteerde betreft als ook dat wat presenteert, subject en object tegelijk.¹⁰ Er bestaat dus pas een volk *als volk* in de geste van het zichzelf presenteren, naar voren schuiven. Nog anders gezegd, het bestaan van een soeverein en democratisch volk is geen feit, maar een volk wordt precies soeverein en democratisch in de act van presentie, in de activiteit van zich als soeverein en democratisch aanwezig stellen.¹¹

Zo poneert het volk zich niet alleen *in* maar ook *met* het volkslied. Met Nancy (en met andere auteurs die in deze uitspraak meeklinken) zou men kunnen zeggen dat het volk niet, of niet alleen, het *onderwerp* van het volkslied is, maar vooral het zogenaamde *sujet d'énonciation*, het uitzeggend of sprekend subject (Nancy 2004, 344). Het sprekend subject is een subject dat zichzelf *als subject* bepaalt door zich te uiten, door te spreken, een subject, met andere woorden, dat enkel subject is voorzover het spreekt. Gezien deze performatieve tegenspraak die, zoals we zagen kenmerkend is voor het democratische volk dat zichzelf presenteert, spreekt het sprekend subject zogezegd altijd voor zijn beurt. Wanneer Chénier, de tekstschrijver van *Le chant du départ*, op een avond aan zijn bureau 'Wij zijn het soevereine Franse volk' neerschrijft, dan spreekt hij in feite uit naam van een 'wij' dat nog niet bestaat, dat een fictie of een belofte is, maar dat ook tegelijkertijd precies verwerkelijkt wordt met die uitspraak. De rol van literatuur in een democratie is er dus in gelegen dat het het domein is waarin het volk zich voor het eerst uitspreekt en daarmee constitueert – al betreft deze constitutie van meet af aan ook een verdubbeling en verplaatsing. Het volk als zodanig is nooit vast te pinnen, het is iets wat zich steeds onttrekt of verder reikt en daarmee, zoals in de inleiding al werd aangegeven, een eindeloze weerstand is tegen voltooiing.

Muzikale instemming

Kenmerkend voor de *democratische* gemeenschap is zoals we zagen bovendien dat in principe *iedereen* dit sprekend subject kan zijn, dat het ene individu niet méér geautoriseerd is dit 'wij' uit te spreken dan het andere. Dit laatste aspect wordt door Nancy geradicaliseerd. Volgens Nancy *kan* dit 'wij' niet alleen in principe door iedereen worden uitgesproken, maar *wordt* het ook daadwerkelijk door iedereen uitgesproken. Het 'wij' wordt volgens hem niet alleen ter sprake gebracht door de schrijver van het volkslied of door de volksvertegenwoordiger, maar door iedereen, bij of in alles wat gezegd wordt. Ieder individueel sprekend subject spreekt met andere woorden altijd ook in de eerste persoon meervoud, omdat aan elk spreken volgens Nancy een 'wij' voorafgaat dat in dat spreken doorklinkt.¹²

Hoe moeten we dit begrijpen? De gedachte van Nancy is in principe vrij simpel: wil iemand 'ik' of 'wij' kunnen zeggen, dan moet er een taal zijn, en wil er een taal zijn dan moeten er mensen zijn die met elkaar samenleven en zich tot elkaar richten. Dit samenzijn, deze openstelling naar elkaar gaat in zekere zin dus vooraf aan elke specifieke invulling die eraan wordt gegeven. De complexiteit is erin gelegen dat het hier om een anterioriteit gaat die zich slechts achteraf voordoet. Het betreft iets ongehoords waarvan de taal zogezegd de oorspronkelijke echo is. Dit pre-individuele en preconceptuele samenzijn – dat men 'lichamelijk' of 'esthetisch', in de oorspronkelijke betekenis van het woord, zou kunnen noemen – is niet alleen een noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van taal überhaupt, maar is ook de reden waarom *iedereen* gerechtvaardigd is namens die samenleving te

spreken. Sterker nog, het is de reden waarom iedereen bij voorbaat al meeklinkt in dit spreken.

Door zich te richten op het samenzijn – het *er zijn* – dat zowel voorafgaat aan de taal als erdoor geconstitueerd wordt, gaat Nancy dus over van een fenomenologie of een semantiek naar een *ontologie* van de gemeenschap. Dat wat ons verenigt is niet gelegen in de betekenis van het volk, maar zagezegd in onze bestaanswijze. Toch is het volkslied daarmee niet overbodig gemaakt. Het is juist de literariteit, het literaire aspect van het volkslied, dat volgens Nancy deze bestaanswijze uitdrukt. En de kern van dit literaire is, zoals gezegd, niet gelegen in de tekst, maar in de *muziek* van het volkslied, of, zoals Nancy ook wel zegt, de *stem*. Het lichamelijke samenzijn klinkt volgens Nancy namelijk precies door in het meest lichamelijke aspect van het volkslied, namelijk de stem, en niet in de daarvan geabstraheerde tekst. Wie er ook het woord neemt of het volkslied inzet, het volk ‘stemt’ hiermee bij voorbaat al in en zingt mee. Dit is ook wat onze dagelijkse ervaring met het volkslied ons kan leren; dat wat het primaire contact tussen hen die samenleven tot uitdrukking brengt is niet de tekst – die kent men vaak maar gedeeltelijk – maar de klank, de stuwing van het ritme, het stemgeluid. Meeneuriën is meer dan genoeg.

Maar er is ook een meer filosofisch-esthetische analyse te geven van wat men de muzikaliteit van het literaire zou kunnen noemen. Zoals eerder al onder meer Nietzsche en Lacoue-Labarthe deden, wordt het muzikale door Nancy tegenover het visuele geplaatst. Waar het beeld of het woord iets in een vorm vangt, vastlegt en aanwezig stelt, geeft muziek er een dynamiek aan, een beweging die niet vast te leggen valt. Daarbij komt nog dat de muzikaliteit, en dan misschien vooral het ritme, model staat voor het soort ontologie dat Nancy probeert uit te werken. Het bestaan, zoals Nancy zelf zegt, is namelijk ritmisch. Iets, bijvoorbeeld een volk, bestaat niet voor eens en altijd, maar pas als het zich verdubbelt, uitspreekt en daarmee *zich herhaalt*. Die oorspronkelijke verdubbeling en herhaling noemt Nancy het ritme of de muzikaliteit van het bestaan. Terugblikkend kunnen we dus stellen dat het literaire volgens Nancy gelegen is in de muziek en de stem, en dat het volkslied een literaire uitdrukking van de gemeenschap is voorzover het een muzikale stemming en instemming is. Met deze opvatting zet Nancy zich af tegen opvattingen van literatuur als iets wat betekenis geeft of een verhaal vertelt – en sluit hij zich aan bij meer modernistische opvattingen als die van Blanchot, Kafka of Melville. Ook zij hebben de kern van het literaire geplaatst in de stem die niets te zeggen heeft, maar enkel zingt, murmelt of stottert.

Toch gebeurt er iets vreemds wanneer Nancy die muzikale stem niet alleen beschrijft, maar vervolgens ook aan het woord laat door Blanchot, Kafka en Melville aan het einde van zijn essay te citeren om zodoende, zoals hij aangeeft, de ‘stem van het volk’ te laten klinken.¹³ Het vreemde is erin gelegen dat de tekstfragmenten van de genoemde auteurs geselecteerd zijn op basis van hun *inhoudelijke boodschap*. De boodschap van elk van deze fragmenten is weliswaar dat het volk zichzelf niet uitdrukt in een bepaalde boodschap, maar toch worden deze auteurs vooral opgevoerd als medefilosofen die een overeenkomstige visie op de vorming van het volk verkondigen. Maar wanneer het in literatuur niet om de betekenis van de tekst gaat, waarom zou men literaire teksten dan nog op inhoudelijke gronden selecteren? Of sterker nog: waarom zou Nancy het literaire überhaupt nog in een literaire tekst zoeken, en niet bijvoorbeeld eerder in de muziek of de dans? Waarom, kortom, is het muzikale van de stem – van elke willekeurige stem – kennelijk niet genoeg en doet Nancy toch een beroep op de stemmen van gevestigde literaire auteurs?

Een onmuzikaal muizenvolk

In een poging een antwoord te vinden met of voorbij Nancy, bekijk ik nu kort een van de door hem aangehaalde teksten, namelijk Kafka's *Jozefine, of de zangeres van het muizenvolk*. Het betreft een raamvertelling waarin een verteller – een muis – vertelt over een muizenvolk en zijn zangeres, Jozefine. Jozefine blijkt het bijzondere vermogen te hebben dit volk samen te brengen met haar gezang. Jozefine blijkt dus niet alleen 'de zangeres van het muizenvolk', maar ook de zangeres die het muizenvolk *tot volk* maakt. Toch is het een publiek geheim dat Jozefine helemaal geen bijzonder talent heeft (Kafka 1963, 176). Ze piept maar wat, net als alle andere muizen, en kán ook niet anders omdat alle muizen precies gelijk zijn. Het muizenvolk is met andere woorden een democratisch volk bij uitstek, waarvan de vertegenwoordiger zich op geen enkele uitzonderlijke eigenschap kan beroepen. Een ander kenmerk dat wijst op de democratische aard van het muizenvolk is dat het 'geen jeugd heeft', 'direct volwassen' is (idem, 184). Het volk heeft met andere woorden geen paternalistische autoriteit die zegt wat het moet doen, maar is meteen al geautoriseerd zijn eigen wet te stellen. Tegelijkertijd wijst dit op een 'eeuwigdurende, onuitroeibare kinderlijkheid' van het volk (idem, 184), aangezien de autoriteit die het heeft geen grond kent.

Het bijzondere gezang waardoor het volk in vervoering raakt kan volgens de verteller niet anders dan ingebeeld zijn omdat het muizenvolk een 'ras [is] dat niet van muziek houdt' (idem, 175). Deze onverschilligheid is niet zozeer een afkeer, maar eerder een fysiek *onvermogen*: het volk is zogezegd muziekdoof. Hoezeer Jozefine ook haar best doet iets uitzonderlijks voort te brengen, in feite piept ze maar wat. Dit piepen, zo verklaart de verteller, is bovendien de 'karakteristieke levensuiting' van het muizenvolk (idem, 176). Dat wat het muizenvolk verenigt is dus dat wat zij altijd al samen gedeeld hebben. De bijeenkomst rondom Jozefines gezang heeft voor het muizenvolk dan ook niets anders tot doel dan die bijeenkomst zelf (idem, 182) en die is, zo blijkt, eerst en vooral lichamelijk, een contact van lijf tegen lijf (idem, 179).

In zoverre sluit Kafka's verhaal naadloos aan bij Nancy's opvatting van het volk en de rol van het volkslied in zijn eigen constitutie of presentatie. Zoals ook Nancy aangaf ten aanzien van *Le chant du départ*, is de eigenlijke presentatie van het volk niet gelegen in zijn omschrijving, maar in de *stem*, de *klank*, die, voortgebracht door een willekeurige vertegenwoordiger, het samenzijn laat weerklinken dat hierin altijd al besloten ligt. Dit samenzijn ligt ten grondslag aan de 'stem van het volk', maar kan pas weerklinken in de presentatie ervan, als een echo van een stem die nog niet gesproken heeft. Hoewel het muizenvolk misschien denkt dat hun samenzijn ergens op gebaseerd is, op een vermogen of een kracht die het zelf niet bezit, stemmen ze in feite in met iets wat altijd al hun meest wezenlijke uitdrukking was.

Volgens Nancy is het zelfs kenmerkend voor het volk – voor het soort gemeenschap dat het volk is – dat het niet uitmaakt *wat* er gezongen wordt en *of* er gezongen wordt of toch eerder gepiept of desnoods geplaybackt. In de stem weerklinkt iets ongehoords en ongearticuleerds dat zich opdringt en weerstand biedt tegen elke vaste vorm. Het gaat hier om wat Nancy ook wel '*musique mutique*', stomme muziek, noemt of, in zijn tekst over de grottekeningen van Cosquer, om de 'stilte van de sprakeloze mensheid'.¹⁴ Dit wordt ook door de verteller opgemerkt: 'om zo'n menigte [...] om zich heen te verzamelen hoeft Jozefine meestal niets anders te doen dan met achterovergebogen kopje, halfopen mond, ten hemel geslagen ogen, die houding aan te nemen die erop wijst dat zij van plan is te gaan zingen. (Kafka 1963, 179)'. Jozefines bewegende mond is met andere woorden niets anders dan de *mogelijkheid* van samenkomst en communicatie.

Toch moet er iets uitzonderlijks zijn aan dit zwijgen. Waarom verenigt het volk zich anders

rondom Jozefine en niet rondom een andere muis? Of, wat op hetzelfde neerkomt: waarom voert Nancy de stemmen van literaire auteurs op, en niet die van anderen? Kafka geeft het antwoord op deze vraag in een detail dat in de tekst bijna terloops ter sprake wordt gebracht. Tegen het einde van zijn betoog geeft de verteller aan dat het volk zich vaak helemaal niet uit zichzelf om Jozefine heen verzamelt, maar dat haar publiek – achter de schermen – bij elkaar getrommeld moet worden door *boden* (Kafka 1963, 179/180). Deze boden verkeren in een dubbele positie, omdat zij enerzijds deel uitmaken van het betoverde volk en zich er anderzijds aan onttrekken. Je zou kunnen zeggen dat hun positie in deze raamvertelling daardoor samenvalt met de positie van de *verteller*, die tot nu toe buiten beschouwing is gebleven. En wat anders zijn deze boden dan *vertellers*, *boodschappers*?

Het zijn met andere woorden de boden die het volk voorhouden dat er iets uitzonderlijks staat te gebeuren. Ook al weet het volk eigenlijk wel dat het zich zonder reden verzamelt, dat hun volkszangeres in feite niets ten gehore brengt, het heeft tenminste voor zolang het duurt een schijnvertoning nodig die hen laat geloven – of half geloven – dat er iets bijzonders te gebeuren staat. Dit gebeurt niet alleen door de zingende stem van Jozefine, die zich in niets onderscheidt van die van het volk, maar ook en wellicht vooral door de *vertellende* stem die haar daar deels aan onttrekt. Hoewel de stem van de zangeres uiteindelijk volledig samenvalt met die van het volk onderscheidt die zich dus precies door de schijnvertoning waarin gedaan wordt alsof dit niet zo is. Het is met andere woorden de literaire inkadering die het meest ordinaire, het meest dagelijkse tot iets uitzonderlijks verheft. Het is dit recht dat de literatuur voor zichzelf opeist, en waar Nancy, al dan niet bewust, een beroep op doet wanneer hij zich tot de gevestigde literatuur wendt.

a.vanrooden[at]uu.nl

Bibliografie

Blanchot, Maurice (1948). 'Littérature en le droit à la mort', in : *La Part du feu*. Parijs : Gallimard.

Blanchot, Maurice (1984). *La communauté inavouable*. Parijs : Minuit.

Devisch, I., De Graeve, P. & Beerten, J. (red.) (2007). *Jean-Luc Nancy. De kunst van het denken*. Klement/Pelckmans.

Kafka, Franz (1963). 'Jozefine de zangeres of het muizenvolk', in: *Een hongerkunstenaar en andere verhalen*. Amsterdam: Querido.

Lefort, Claude (1983). 'La question de la démocratie', in: Nancy, J.-L. & Lacoue-Labarthe, Ph. (red.). *Le retrait du politique*, Parijs: Galilée.

Lefort, Claude (1992). *Het democratisch tekort. Over de noodzakelijke onbepaaldheid van de democratie*. Meppel/Amsterdam: Boom.

Nancy, Jean-Luc & Lacoue-Labarthe, Philippe (1978). *L'absolu littéraire* Parijs: Seuil.

Nancy, Jean-Luc (1990), *La communauté désœuvrée*. Parijs: Bourgeois.

- Nancy, Jean-Luc (1993). *Le sens du monde*. Parijs: Galilée.
- Nancy, Jean-Luc (1994). *Les Muses*. Parijs: Galilée.
- Nancy, Jean-Luc (1996). *Être singulier pluriel*. Parijs : Gallilée.
- Nancy, Jean-Luc (1997). *Résistance de la poésie*. William Blake & Co/Art & Arts: Bordeaux.
- Nancy, Jean-Luc (2000). *Le regard du portrait*. Parijs: Galilée.
- Nancy, Jean-Luc (2001). *La pensée dérobée*. Parijs : Galilée.
- Nancy, Jean-Luc (2002). *À l'écoute*, Parijs: Galilée.
- Nancy, Jean-Luc (2004). ' ', in :Mallet, M.-L. (red.). *La démocratie à venir. Autour de Jacques Derrida*, Parijs: Galilée, 341-359.
- Rancière, Jacques (2000). *Le Partage du sensible. Esthétique et politique*. Parijs: La Fabrique.
- Rancière, Jacques (2005). *La Haine de la démocratie*. Parijs: La Fabrique.
- Rancière, Jacques (2007). *Politique de la littérature*. Parijs : Galilée.

-
1. 'La communauté, dans sa résistance infinie à tout ce qui veut l'achever, signifie une exigence politique irrépressible, et [...] cette exigence politique exige à son tour quelque chose de la 'littérature', l'inscription de notre résistance infini.' Nederlandse vertaling van Aukje van Rooden tenzij anders vermeld.
2. 'La communauté est nue, mais elle est impérative'.
3. Dit blijkt ook uit de recente onderhandelingen over een Europese grondwet. Nu er alles aan gedaan wordt aan te geven dat het niet om een Europese staat gaat, zijn als eerste de vlag en het volkslied geschrapt.
4. Le chant du départ vormt overigens nog steeds het officiële strijdlid van het Franse leger.
5. Jean-Luc Nancy, ' [1]', *La démocratie à venir. Autour de Jacques Derrida*, Galilée, Parijs 2004.
6. Dit merkwaardige (voor)recht te sterven voor een politieke orde die nog niet bestaat is door Blanchot op intrigerende wijze geanalyseerd in zijn *Littérature en le droit à la mort* (1949)[1948].
7. Vgl. o.a. Claude Lefort, 'La question de la démocratie', *Le retrait du politique*, Galilée, Parijs 1983.
8. Vgl. Jacques Rancière's *La haine de la démocratie*, La Fabrique, Parijs 2005.
9. Deze dubbelheid komt overeen met de logica van soevereiniteit: omdat de soeverein degene is die de wet installeert vanuit een situatie waarin er nog geen wet is, staat hij zelf altijd boven of buiten de wet. Dat wil zeggen: dat wat de wet tot wet maakt – haar essentie, principe of grond – is zelf noodzakelijkerwijs onwettig.
10. Radicaal geformuleerd moet men dan ook zeggen dat het soevereine volk niet bestaat. Vgl Jean-Luc Nancy, ' [1]', 353.
11. Deze beweging gaat uiteraard terug op de paradoxale beweging die door Derrida is geanalyseerd onder de noemer van het supplément d'origine.
12. Vgl. Jean-Luc Nancy, ' [1]', 345 : 'Il y a toujours, chaque fois, du nous derrière où dans le je, le commun de la langue ou du peuple'. Nancy beschrijft de gemeenschappelijkheid die aan het spreken voorafgaat en erin doorklinkt in deze tekst als een 'co-ontologie' (8). Deze bepaling sluit aan bij de lange reeks overeenkomstige bepalingen die de kern van zijn denken bepalen: 'comparution, être-ensemble, être-en-commun, communauté, co-existence, etc.
13. Te weten uit Blanchot's *La communauté inavouable*, Melville's *Moby Dick*, Kafka's *Jozefine*, die *Sängerin* oder *Das Volk der Mäuse* en Muller's *All/ein*.
14. Vgl. J.-L. Nancy, *À l'écoute*, Galilée, Parijs 2002, 74-82 ; 'Schilderkunst in de grot', Jean-Luc Nancy. *De kunst van het denken*, Klement/Pelckmans 2007, 39. Vgl. Franz Kafka, 'Jozefine de zangeres of het muizenvolk', 191: 'hoe zullen onze samenkomsten in dodelijke stilte mogelijk zijn? Maar ja, heerste er ook

geen stilte toen Jozefine er nog was?

© Estheticatijdschrift.nl

Gedownload van de pagina's van <http://www.estheticatijdschrift.nl>

Links:

[1] http://www.estheticatijdschrift.nl/sites/default/files/imagecache/volledige_grootte/muziekbalkje.jpg